

Hyvän tarinan huono loppu?

TONI EEROLA

Talvivaara on esiintynyt kiitettävästi otsikoissa jo vuodesta 2004. Tämän lisäksi kaivoksesta on julkaistu yhteiskuntatieteellisiä tutkimuksia (Tiainen *et al.* 2014, Mononen 2015) sekä kirjoja (Flöjt ja Flöjt 2012, Erola 2014). Kirjat on esitelty aiemmin tässä lehdessä (Eerola 2013, 2015).

Kun luuli, että Talvivaarasta on jo kerrottu kaikki, toimittajat Juha Kauppinen ja Sampsa Oinaala julkaisivat kirjansa *Talvivaaran vangit*. Ilmestyessään kirja valloitti hetkellisesti geolan media-seurannan ilmatilan, ja kirjan lukuja on ollut tarjolla houkuttelevina makupaloina Long Play -verkkojulkaisussa. Mielenkiintoisinta kirjassa on sen henkilökohtaisuus, ja koska kirja on hyvin kirjoitettu, se tekee lukemisesta nautinnollista. Osittain lukukokemusta voi verrata jopa romaaniin.

Tätä ja Marko Erolan (2014) kirjaa *Kirottu kaivos – Totuuden jäljillä Talvivaarassa* onkin hauska vertailla keskenään. Mutta miksi Talvivaarasta piti kirjoittaa vielä lisää ja mitä lisäarvoa *Talvivaaran vangit* tuo suomalaisen kaivoskeskusteluun? Lisäarvo on juuri kirjan henkilökohtaisuus: toimittajien kuvaus työstään, yrityksestä ymmärtää Talvivaaraa ja epäkohtien etsimisestä tutkivina journalisteine. Kirja laskeutuu myös Talvivaaran vaikutusalueen ihmisten arkeen ja asemaan ja antaa heille äänen, mikä kaivosalalla monesti pääsee unohtumaan. Vaikka Talvivaarasta on jo kirjoitettu paljon ja tarina tuttu, kirjaa ei malta laskea käsistä.

Juha Kauppinen on palkittu Suomen luonnon toimittaja. Hän on seurannut Talvivaaraa vuodesta 2010, jolloin hänen kirjoituksena ”Poliittinen kuoppa” *Apu*-lehdessä (Kauppinen 2010a) sai suuren yleisön huomion kiinnittymään Talvivaaraan ensimmäistä kertaa kriittisesti. Kirjoitus toimi myös käännekohtana kaivoskeskustelussa. Kauppinen nosti kirjoituksessaan esiin uraanin talteenottohankkeen sekä silloisten ympäristöministerin puolison ja GTK:n pääjohtajan Talvivaara-osakeomistukset ja mahdolliset jäävydet.

Kauppinen, J. ja Oinaala, S., 2016. *Talvivaaran vangit*. Siitala-kustannus, Latvia, 272 s. Ovh 25 €.

Palkittu vapaa toimittaja Sampsa Oinaala sai puolestaan kansallista huomiota löytäessään Talvivaaran jätealtaalta kuolleita lintuja ja kirjoittamalla niistä Helsingin Sanomissa (Oinaala 2012). Hän toimii myös dokumentaristina, kuvaten monia kaivosalan tapahtumia ja kirjoittaa radio-ohjelmista Helsingin Sanomiin.

Molemmat toimittajat ovat kirjoittaneet sympatialla myös muista kaivosvastaisista liikkeistä (Kauppinen 2010b, Oinaala 2014).

Kauppinen ja Oinaala kuvaavat *Kaivosvaaran vangeissa* kohtaloitaan, jotka ovat sidoksissa Talvivaaraan, ja näkevät itsensä ja jopa koko yhteiskunnan kaivoshankkeen ”vankeina”, mistä juontuu kirjan otsikkokin. Molemmat ovat tuottaneet paljon tekstiä Talvivaarasta, joten tuntuu luonnolliselta, että he kirjoittavat aiheesta yhdessä. Kyseessä on kuitenkin tilaustyö, jonka taholta kustantajat lähestyivät kirjoittajia jo vuonna 2012.

Kirjoittajat kertovat Talvivaaran tarinaa vuorottelevine teksteineen, jotka etenevät väijäämättömästi kohti jo surullisen kuuluisaa kaivoksen nykytilannetta. Vaikka kirjoittajien tekstit on jaettu eri lukuihin, jotka toimivat myös itsenäisinä artikkeleina eri aihepiireistä, niiden tyyli eivät poikkea toisistaan eikä kirjoittajia välttämättä eroa toisistaan katsomatta nimeä luvun alusta.

Se mikä kirjassa on faktaa ja mikä fiktiota ei oikeastaan jaksa enää kiinnostaa, koska Talvivaaran taru on todellisuutta ihmeellisempi. Talvivaaran toimitusjohtaja Pekka Perä pitikin Talvivaaraa ”hyvänä tarinana”, jolla se myytiin sijoittajille. Alkuhypetyksen jälkeen alkoi karu todellisuus, jota seurasi painajainen ja taloussivuulta päädyttiin rikosuutiisiin. Kirjoittajat kuvaavat ”Talvivaara-tunteeksi” sellaista mielialaa, jossa tuntee kaiken menevän pieleen.

Tutkivan journalistin tehtävänä on tuoda esiin asioita, joista muuten vaietaan. Tässä kirja onnistuu erinomaisesti. Siinä käsitellään esim. eri vuo-

sien päästöjä, joita on kirjoittajien mukaan ollut useampia kuin on julkisuuteen tuotu. Vuoden 2012 kipsisakka-altaan vuodon ei olisi pitänyt kuulua 2000-luvun Suomeen. Siitä tulikin avaintapah-tuma, joka käynnisti kaivosalan yhteiskuntavastuu-keskustelun Suomessa.

Kirjan merkittävänä oivalluksena, jonka profes-sori Kirsti Loukola-Ruskeeniemi tuo ilmi kir-jan haastattelussa, voidaan pitää mustaliuskeen hankaluutta materiaalina. Mustaliuskeen louhin-nan seurauksena voi olla lisääntyvä vesien happa-moituminen ja metallien liukeneminen ympäris-töön, koska sitä tapahtuu alueella luonnollisesti-kin (Loukola-Ruskeeniemi 2015).

Kirjan mukaan Talvivaara valvotti kirjoittajia ja kiihotti päähän. Kaivoksen kehitys ja siitä kir-jottaminen ovat käyneet hermoille. Välillä kirja muistuttaakin psykoterapeuttista vuodatusta, jos-ta ei selittelyjä puutu ja jossa piehtaroidaan hie-man liikaakin oman egon ympärillä. Koska kyseessä on kaksi aktivistitoimittajaa, ei saarnaamiselta sääs-tytä ja aivan kuten uraanikiistassakin (2006 2008), siihen valjastetaan jopa teologia.

Kirjaa lukee suurella mielenkiinnolla puoleen-väliin, mutta siitä lähtien lisääntyvä vihjailu, joh-dattelu, selittely, syytely ja saarnaaminen alkavat pikkuhiljaa tympimään aivan samalla tavalla kuin koko Talvivaarakin. Kuten niin monesti kaivoskes-kustelussa tapahtuu, Talvivaaran ominaispiirteet yleistetään koskemaan kaikkia kaivoshankkeita Suomessa, vaikka Talvivaara on kivilajinsa sekä köyhän ja erityislaatuisen malminsa vuoksi poik-keustapaus.

Kokonainen luku on pyhitetty uraanin väite-lylle ”pimittämiseksi”. Kauppinen omii salaliitto-teorian, jota julistettiin jo uraanikiistan aikana: Talvivaaran tarkoitus on toimia Euroopan suurim-pana uraanikaivoksena. Talvivaara voisi tuottaa uraania suomalaisten ydinvoimaloiden polttoai-neeksi, mitä pidetään kirjassa hirveänä asiana. Jo sana uraani kavahduttaa monia, mikä kuvaa hyvin säteilykammoa: kaikkeen radioaktiivisuuteen vii-taavaan suhtaudutaan epärationaalilla pelolla. Toisaalta uraanin liukenemisestä bioliuotuksessa ei kerrottu kaivoslupahakemuksen ympäristövaiku-tusten arvioinnissa, mikä näyttää puutteelta ja mi-hin viranomaiset kiinnittivät huomiota vasta sil-

loin, kun Kauppinen siirtä heiltä kysyi. Talvivaaran uraani on ollut tiedossa jo 1970-luvulta lähtien, mutta on silti vaikea ymmärtää, miksi uraanin tal-teenottolupaa ei voisi hakea vasta kun nikkelikai-vos on pystyssä? Toisaalta Talvivaaran tarinan tun-tien luvan myöntämisestä missä tahansa vaiheessa voi olla montaa mieltä.

Toimittaja Marko Erola ruoti molempien *Tal-vivaaran vangit*-kirjan kirjoittajien toimintaa omas-sa kirjassaan (Erola 2014). *Talvivaaran vankeja* voidaankin pitää pitkänä vastineena Erolalle. Kaup-pinen käsittelee yksityiskohtaisesti aktivistien ot-tamien näytteiden analyysyjä ja selittelee omaa toi-mintaansa monisivuisesti professori Kirsti Louko-la-Ruskeeniemen haastattelun yhteydessä, mikä osoittaa, että Erolan kritiikki osui ja upposi. Ero-lan (2014) mukaan Juha Kauppinen teki Louko-la-Ruskeeniemelle kysymyksiä puhelimitse kerto-matta olevansa toimittaja ja nauhoittavansa puhe-lun. Haastatteluun perustuvaa juttua ei ole julkaistu Suomen luonnossa.

Oinaalan kirjoitukset tuntuvat puolestaan monesti sarkastisilta ja katkerilta, ja hänkin vastaa Erolan kritiikkiin. Vaikka kirjoittajat tuovat esiin oman mediakriittisyytensä, tätä sovelletaan varsin valikoivasti. Tekijät vakuuttelevat lukijalle vuoron-perään kuinka hyviä, objektiivisia ja eettisiä toi-mittajia he ovat ja kritisoivat samalla kollegoitaan, jotka heidän mielestään eivät näitä kriteerejä täy-tä; toisaalta anteeksikin pyydellään monilta. Kaup-pisen ja Oinaalan mukaan Talvivaara on kaivos-hanke, joka jakoi toimittajat ja löi railoja heidän ja jopa aktivistien väliin. Oinaalan kuvaus Stop Tal-vivaara -liikkeestä ja sen toimijoista onkin mielen-kiintoinen kritiikissä mm. Talvivaaran synnyttämää kansalaisjournalismia kohtaan.

GTK mainitaan useasti kirjassa ja sen roolia pidetään ongelmallisena, mikä tuodaan esiin myös Talvivaarasta kertovassa *Jättiläinen*-elokuvassa, jon-ka käsikirjoittamista Juha Kauppinen avusti. Nä-kemykseen ei kuitenkaan kovinkaan moni näytä Suomessa yhtyvän, koska GTK:ta pidetään maan luotettavimpana tahona kaivosasioissa (Jarti *et al.* 2014). Kirja onkin ilmeisesti tarkoitettu enimmäk-seen kirjoittajien kanssa samanhenkisille lukijoil-le. Kirjoittajilla on kuitenkin täysi syy tuotuneis-uutensa. Talvivaara muistuttaa tämän hetkistä

Brasiliaa: talousvaikeuksissa rypevää ja korrupioon sekaantunutta jättiläistä, johon vaikuttavat sekä sisäiset että ulkoiset tekijät ja jonka ongelmat vaikuttavat surrealistisilta. Draaman kaarensa vuoksi Talvivaara onkin kelvannut jo elokuvan, dokumenttien *Talvivaaran miehet* ja *Nälkämaan sampo* aiheeksi sekä inspiraatioksi Antti Tuomaisen *Kaihos-rikosromaniin*.

Kaivoskiistan aikana on haikailtu valtion omistaman kaivosyhtiön perään. Nyt meillä on sellainen. Talvivaara rysähti veronmaksajien syliin ja sen nimi muuttui Terrafameksi eli Nälkämaaksi, joksi Kainuuta kutsutaan. Talvivaaran alasajo ympäristövelvoitteineen maksaisi 300 miljoonaa euroa. Nyt kaivoksen ylläpitoon on kirjan laskelmin mukaan uponnut jo 400 miljoonaa euroa, eikä pohjaa näy. Nikkelin hinta on alamaissa, eikä noususta ole tietoaakaan. Jokainen voi vetää johtopäätöksensä hankkeen kannattavuudesta, kun prosessiakaan ei ole saatu toimimaan kunnolla.

Valitettavasti se kuuluisa ja kirjassakin kuvatut "vuorimieshenki" on ollut Talvivaaran suhteen koko ajan väärässä. Kuinka paljon kokonaisen alan ammattikunnan sietää saada henkisesti selkäänsä ennen kuin se hyväksyy tämän? Alalla on vaadittu solidaarisuutta epäonnista kaivoshanketta kohtaan, vaikka se on vetänyt koko kaivosteollisuuden imagon alapäin median ja suuren yleisön silmissä, ja vaikka ala saa maksaa pitkään sen virheistä. Muun muassa tämä vaatimus johti Vuorimiesyhdistyksen *Materia*-lehden edellisen päätoimittajan eroon. Talvivaaran tarina ei ehkä kuitenkaan ole vielä lopussa. Joka viikko tulee lisää uutisia. Kirjoittajat toivovat, että bioliuotus ja ympäristöasiat saataisiin kuntoon, jotta kaivos voisi tuottaa päästöjen sijaan sitä mitä pitikin: nikkeliä ja työpaikkoja. Tällä hetkellä kaivoksen tulevaisuus riippuu Nuasjärveen johtavan jätevesiputken luvittamisesta. Poliittinen tahtotila näyttää kuitenkin olevan hupenemassa.

Esipuheessaan ja jälkisanoinaan kirjoittajat toteavat Talvivaaran "vankeja" olevan heidän lisäkseen kaivoksen johtajat, työntekijät, osakkaat ja vastustajat, sekä toimittajat, ympäröivien seutujen mökkiläiset ja asukkaat, kalat, järvet ja pohjaeläimet. Yksi tärkeä sidosryhmä unohtui: me veronmaksajat. Jää nähtäväksi, onko kyseessä lyhyt eh-

dollinen vai elinkautinen.

Vaikka teos ei ole perinteinen tietokirja, se tulee varmasti olemaan alan palkintoehdokkaiden joukossa. Suosittelen kirjaa lämpimästi kaikille (edelleen) Talvivaarasta ja kaivoskeskustelusta kiinnostuneille. Jäin tosin kaipaamaan hakemistoa.

TONI EEROLA

Tammihaantie 2 A 10

02940 Espoo

toni_eerola@hotmail.com

Kirjoittaja on geologi (FL).

Kirjallisuus

- Eerola, T., 2013. Mitäs minä sanoin! (Ja voi sitä vahingoniltoa...). *Geologi* 65:158–159.
- Eerola, T., 2015. Kriittistä media-analyysiä: ei mitään uutta Talvivaarasta. *Geologi* 67:28–29.
- Erola, M., 2014. Kirottu kaivos. Totuuden jäljillä Talvivaarassa. Helsinki, Talentum Media Oy, 350 s.
- Flöjt, M. ja Flöjt, L., 2012. Kysymyksiä Talvivaarasta. Uraani ja lupakysymykset. Helsinki, Books on demand, 232 s.
- Jartti, T., Rantala, E. ja Litmanen, T., 2014. Sosiaalinen toimilupa ja kaivannaisteollisuus. Uudenmaan, Pohjois-Karjalan, Kainuun ja Lapin maakuntien asukkaiden näkemykset kaivannaistoiminnan hyväksyttävyydestä. Jyväskylän yliopisto, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, 145 s + liitteet.
- Kauppinen, J., 2010a. Poliittinen kuoppa. *Apu* 39: 20–23.
- Kauppinen, J., 2010b. Rukan tuska. *Apu* 15.11.2010: 20–23.
- Loukola-Ruskeenieniemi, K., 2015. Talvivaaran malmin pilasi järviä jo 10 000 vuotta sitten. *Tiede* 4/2015: 44–49.
- Mononen, T., 2015. "Jos olisi tavallinen kaivos" Talvivaaran kaivoshankkeen ympäristövaikutukset lähialueen asukkaiden kokemina. *Terra* 127:1131–24.
- Oinaala, S., 2012. Talvivaaran kuolleet linnut. *Helsingin Sanomat*, 25.05.2012. <http://www.hs.fi/sunnuntai/a1337395826851> [08.04.2016].
- Oinaala, S., 2014. Keskiluokka nousi kaivoksia vastaan – "usko teknologiaan ja viranomaisiin heikentynyt". Suomen kuvalehden verkkolehti, 2.5.2014. <http://suomenkuvalehti.fi/jutut/kotimaa/keskiluokkannousi-kaivoksia-vastaan-usko-teknologiaan-ja-viranomaisiin-heikentynyt/> [11.4.2016]
- Tiainen, H., Sairinen, R. ja Mononen, T., 2014. Talvivaaran kaivoshankkeen konfliktoituminen. *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja VII*:7–76.